Fonteinkerk, 24 september 2017
Lezingen: Deuteronomium 6:1-9 en Handelingen 15:1-12
Thema: Uitnodigend en uitgesproken

Tijdens de eerste helft van mijn leven voelde ik de bijna onbedwingbare behoefte om een uitgesproken mens te zijn. Ik groeide op met een moeder en een oudere broer die er duidelijke meningen op na hielden, stevige standpunten die ze zonder schroom en soms knalhard op tafel legden. En ik dacht: "Als je in deze wereld gehoord en serieus genomen wil worden, dan moet je dus van die uitgesproken standpunten laten horen!" Dus heb ik mij tientallen jaren in de meest onmogelijke bochten gewrongen om aan de wereld en aan mijzelf te laten zien: "Ook ik heb een mening!" Halverwege de jaren '80 heb ik een half jaar zonder gasaansluiting geleefd, omdat ik, uit protest tegen de plaatsing van kernwapens in Nederland, mijn energierekening slechts gedeeltelijk had betaald. Daar zaten ook wel principes achter, zeker wel, maar het was mij toch vooral te doen om dat gevoel van opluchting: "Nu tel ik mee! Nu zal toch niemand meer kunnen ontkennen dat ook Wim Verschoor een standpunt durft in te nemen!"

Op zeker moment begin je er dan toch achter te komen dat het zó niet werkt, en dat je bezig bent om jezelf voortdurend te forceren. Ik ben nu eenmaal behept met een karakter dat steeds naar compromissen zoekt, dat bruggen wil slaan, dat wil kijken of tegengestelde meningen toch op één lijn te krijgen zijn. Dat is overigens een prachtige eigenschap waarmee je veel bereiken kunt, maar dat moet je in de loop van je leven wel ontdekken en leren waarderen. Vroeger voelde ik een duidelijke minachting voor de rabbijn uit het volgende chassidische verhaal. Een rabbijn krijgt bezoek van een man uit het dorp. Deze man heeft ruzie met zijn buurman, en komt bij de rabbijn zijn beklag doen. De rabbi hoort geduldig het verhaal aan, en zegt dan: "Ik denk dat je gelijk hebt." Na een paar uur komt ook de boze buurman langs, en dan luistert de rabbi ook naar het betoog van deze man. En hij zegt: "Ik denk dat je gelijk hebt!" De vrouw van de rabbi heeft in de kleine woning beide gesprekken gehoord, en ze spreekt haar man verontwaardigd aan: "Wat ben jij voor een vent? Eerst geef je de een gelijk, en daarna geef je ook zijn tegenstander gelijk. Heb jij wel een ruggengraat?" Waarop de rabbi tegen haar zegt: "Weet je wat? Jij hebt óók gelijk!" Vandaag de dag denk ik bij dit verhaal: "Gelukkig, we hoeven toch ook niet allemáál mensen met een uitgesproken mening te zijn!"
"Uitnodigend en uitgesproken": dat is het thema van deze gemeentezondag. Daarbij zit de spanning natuurlijk vooral in dat "uitgesproken". Want uitnodigend: daar weten wij wel raad mee. We streven hier naar een uitnodigende sfeer, waarin ruimte is voor verschillende Bijbelopvattingen en geloofsbelevingen. We zijn steeds méér uitnodigend voor mensen van buiten, door het organiseren van allerlei muzikale, spirituele en kunstzinnige activiteiten. We zouden er nog steeds flink in kunnen groeien, maar toch: we zijn een uitnodigende kerk, omdat we ruimte proberen te maken voor veel verschillende mensen.

Maar hoe uitgesproken zijn we? Als iemand van buiten de gemeente aan ons zou vragen: "Waar staan jullie eigenlijk voor? Wat is, in het kort, de inhoud van jullie geloof? Waar streven jullie naar, wat is jullie doel?", - hebben wij dan een antwoord? Als we in het ministerie van predikanten zaten te praten over het profiel van onze wijkgemeente, dan was dat ook altijd weer de vraag van de hervormde aan de gereformeerde collega's: "Wat is nou jullie profiel, jullie identiteit? Wij zijn bevindelijk, confessioneel, liturgisch of evangelisch, maar wat is jullie kleur?" Wij bleven dan hardnekkig zeggen: "Onze wijkgemeenten zijn véélkleurig, en dat is óók een kleur!" Maar daar moesten die hervormden altijd meewarig om lachen: veelkleurig was géén kleur, het was veel te vaag, veel te weinig uitgesproken…
Het frappante is, dat wij als gereformeerden uit een zéér uitgesproken traditie voortkomen. (Excuus aan alle katholieken, hervormden en remonstranten in ons midden: ik ga nu even

nostalgisch over het gereformeerde verleden praten. Haak maar weer aan als ik begin over de Joodse wijze van geloven…) De gereformeerde voorman Abraham Kuyper (1837-1920) was misschien wel de meest uitgesproken mens die ooit in Nederland heeft geleefd. Met een onvoorstelbare gedrevenheid heeft hij twee kranten, een politieke partij, een universiteit en een kerk opgericht, talloos veel toespraken, preken en boeken geschreven, en zo een stem gegeven aan de "kleyne luyden", de orthodoxe protestanten in Nederland. In zijn kielzog waren gereformeerden vaak uitgesproken mensen: ze hielden vast aan de drie Formulieren van Enigheid, beschouwden de Bijbel als van A tot Z het onfeilbare woord van God, hadden hun eigen scholen en hun eigen verenigingen, stemden ARP en luisterden naar de NCRV. Door hun uitgesproken standpunten en levenshouding konden ze in zowel kerkelijk als maatschappelijk Nederland een invloed ontwikkelen die voor een kleine minderheid eigenlijk ongekend was. Totdat in de jaren '60 de eerste scheuren in dat gereformeerde bastion zichtbaar werden… Er kwamen verschillende meningen in de kerk, er kwam veelkleurigheid. De professoren Ridderbos en Berkouwer hebben in 1974 nog geprobeerd om de eenheid nieuw leven in te blazen door het schrijven van een moderne geloofsbelijdenis, de "Proeve van een eenparig geloofsgetuigenis". De poging mislukte, omdat toen al de meningen te ver uiteenliepen.
In 1975 begon ik aan mijn studie Theologie, aan de Vrije Universiteit van Abraham Kuyper.

En in al die jaren dat ik daar aan het studeren was, heb ik niet één bladzijde van Kuyper hoeven lezen. "Een briljante man, die Kuyper," zeiden mijn hoogleraren, "maar zijn denkbeelden vormen een gesloten systeem. In onze tijd staan we voor heel andere vragen en problemen; de tijdgebonden ideeën van Kuyper zeggen ons daarbij niet zoveel meer…" Waarmee maar weer is aangetoond dat uitgesproken ideeën géén garantie zijn voor de duurzaamheid ervan. Eén van mijn hoogleraren was Harry Kuitert, die op 8 september op 92-jarige leeftijd overleed. Ook zo'n uitgesproken man, die met zijn glasheldere standpunten altijd bezig was om het gesloten gereformeerde denkpatroon open te breken, altijd bezig was om aandacht te vragen voor de menselijke kant van geloven. Ze zeggen dat zijn boeken door de jongste generatie van theologen al niet meer gelezen worden; ook de vrijzinnige denkbeelden van Kuitert zouden te zeer tijdbepaald en tijdgebonden zijn. Wat ik zelf van hem heb overgenomen, is het besef dat de waarheid (óók de waarheid over God) nooit vastligt, maar altijd opnieuw getoetst en besproken moet worden, en dat ook de meest geharnaste of dierbare uitspraken over God altijd door mensenmonden worden gesproken. Dat maakt bescheiden, dat voorkomt dwang, dat geeft ruimte en vrijheid. Maar ook voor Kuitert geldt: uitgesproken denkbeelden zijn géén garantie voor de duurzaamheid ervan.

De beide lezingen van vandaag hebben mij weer bepaald bij de Joodse manier van geloven. Deze manier zou weleens richtinggevend kunnen zijn voor de kerk van vandaag. Het Joodse geloof heeft altijd de verleiding weerstaan om de waarheid vast te gaan leggen in dogma's, belijdenissen en catechismussen. Als er al een Joodse belijdenis zou bestaan (maar dat is dus niet zo!), dan zou het de oproep uit Deuteronomium 6 zijn: "Luister, Israël: de Heer is onze God, de Heer is de enige! Heb daarom de Heer lief met hart en ziel en met inzet van al uw krachten!" Deze woorden vormen het hart van het Joodse geloof. Nog steeds spreken orthodoxe Joden tweemaal per dag deze woorden uit, en nog steeds klinken deze woorden bij ieder sterfbed. Het Joodse geloof begint dus met luisteren: "Hoor, Israël!" Luister naar je God, stel je open voor wat deze God te zeggen heeft. Er zijn misschien wel vele goden in de wereld, maar de Heer is de God die Israël uit de slavernij naar de vrijheid heeft gebracht, die mensen uit de dood naar het leven haalt. Die Heer is onze God, en die Heer is de enige! Dat "de enige" is geen verdediging van het monotheïsme, maar een hartstochtelijke overtuiging: zoals de Heer is, is er maar één! Daarom moet je goed luisteren, want je leven hangt ervan af. Bij deze God vind je vrijheid, de weg naar het beloofde land, een nieuw zicht op wat goed leven

is. Er is dan ook maar één reden waarom deze God wetten, geboden en regels geeft: om de kwetsbare vrijheid te beschermen, om het goede leven mogelijk te maken, om de reis naar het beloofde land met elkaar vol te kunnen houden.

"Als u luistert naar de leefregels van God," zegt Mozes in Deut. 6, "dan zult u met een lang leven gezegend worden." Als kind meende ik daarom dat we allemaal 90 of 100 jaar zouden worden, als we ons hielden aan de woorden van God. Zo individualistisch denkt Mozes niet. Het gaat over leefbaarheid, over de overlevingskansen voor een samenleving. Elke groep van mensen heeft regels nodig, anders redt de groep het niet. Regels als de Tien Geboden zijn voor iedere samenleving van levensbelang. Niet stelen, niet moorden, geen onwaarheid spreken…, - zonder dergelijke regels kunnen mensen elkaar niet meer vertrouwen en voelt niemand zich meer veilig. Dan valt de samenleving uit elkaar en overleven alleen de sterkste en brutaalste mensen. Het "lange leven" waar Mozes het over heeft, slaat dus op de groep, het volk. Wil het volk de vrijheid hoog houden, en oog hebben voor vrede en recht voor ieder mens, dan zal het telkens weer moeten luisteren naar deze God: "Hoor, Israël…" De opdracht om deze regels ook aan kinderen en kleinkinderen dóór te geven, heeft niets te maken met beperken en indoctrineren, maar met het verlangen om de samenleving ook voor de komende generaties veilig en leefbaar te houden.

De taal die Mozes gebruikt ("Prent ze uw kinderen in en spreek er steeds over, thuis en onderweg, als u naar bed gaat en als u opstaat…") lijkt van een verouderd pedagogisch concept uit te gaan. Ziet Mozes de kinderen soms als lege emmertjes waar je de wijsheid, de normen en de waarden jarenlang in moet gieten? Ik denk het niet; ik denk dat Mozes het gesprek bedoelt. Mozes zelf laat zien dat je zelfs de woorden van God niet zomaar voor zoete koek moet aannemen; als God het volk wil vernietigen, omdat ze rond het gouden kalf aan het dansen zijn, gaat Mozes tegen God in met goede tegenargumenten. Op diverse momenten gaat Mozes met God het gesprek aan, maar ook met zijn broer, en met het volk. Pas in het gesprek kan de waarheid werkelijk naar voren komen. Het is één van de kenmerken van het Joodse geloof dat de waarheid nooit vastligt, maar alleen door gesprek en gedachtewisseling gevonden kan worden. Het werd een bij uitstek christelijke gewoonte om de waarheid vast te leggen: in dogma's, belijdenissen en catechismussen. Maar naar Joodse overtuiging moet de waarheid in elke nieuwe situatie opnieuw worden besproken en bepaald. Vanuit die overtuiging is waarheid dus niet een vastliggend concept dat je kant-en-klaar aan kinderen kunt doorgeven, maar een visie op het leven die je al denkend en pratend, óók in gesprek met je kinderen, telkens weer nieuw moet ontdekken. Daarom denk ik dat Mozes bedoelt: "Praat erover met je kind. Ga het gesprek aan; probeer met elkaar uit te vinden wat God bedoelt en wat het leven van je vraagt. Blijf met elkaar worstelen om de waarheid!"

In het verhaal uit Handelingen wordt die goede gewoonte voortgezet: Paulus en Barnabas gaan in de kring van de apostelen fel in debat over de vraag wat een heiden moet doen om tot het volk van Jezus te gaan behoren. Sommigen vinden dat je zonder besnijdenis en zonder de wetten van Mozes géén volgeling van Jezus kunt zijn. Petrus zegt dat de genade van Jezus voldoende is, en dat we bekeerlingen geen ondraaglijke last mogen opleggen. Als we verder hadden gelezen, dan hadden we gezien dat het gesprek uitloopt in een soort van compromis. De waarheid ligt niet vast, maar moet in elke nieuwe situatie opnieuw worden uitgevonden. Hier in de Fonteinkerk oefenen wij ons al jaren in het geloofsgesprek. Dat is één van de kenmerken van onze geloofsgemeenschap: wij leggen elkaar geen mening op, maar hebben respect voor elkaars visie, we streven niet naar één manier van kijken en geloven, maar luisteren naar elkaar en proberen van elkaar te leren. Ik vind dat die manier van omgaan met waarheid en geloof een mooie, wijze manier is, met heel oude, bijbelse papieren. We leggen

elkaar niet langs de meetlat van de orthodoxie, en nemen elkaar ook niet op andere manieren de maat, maar proberen met elkaar en van elkaar wijzer te worden.
We zouden daar nog wel in kunnen groeien. Onze geloofsgesprekken beperken zich nogal eens tot het geloofsverhaal: hoe zie jij God, wat vind je van Jezus, hoe lees jij dit Bijbelverhaal? Maar het gesprek wordt pas echt spannend als we dat geloof proberen te verbinden met ons levensverhaal: mijn geloof in God: wat doet dat met mij; mijn visie op Jezus: hoe beïnvloedt die mijn doen en laten; dat Bijbelverhaal: wat dóé ik daar dan mee in mijn leven? Ik vermoedt dat het gesprek ook voor onze jongeren veel boeiender zou worden, als we dat geloofsverhaal méér zouden verbinden met ons concrete levensverhaal. Dat is volgens mij ook wat Mozes bedoelt. Praten met je kinderen over God en het geloof betekent niet dat je een pakket geloofswaarheden doorgeeft. Het gaat juist om het leven: hoe leef je als een goed mens, en hoe kun je werken aan een goede samenleving? En wat zou God dan over dat goede leven te zeggen hebben. Het moet over ons alledaagse leven gaan!

Groeien in geloofsgesprek zouden we ook kunnen doen door méér in gesprek te gaan met de omgeving, de buurt. Nog steeds vinden veel mensen het eng om de drempel van een kerk over te gaan, omdat ze denken dat ze dan belaagd zullen worden met “De Waarheid”. Wij zouden veel meer duidelijk kunnen maken dat het ons niet om bekeren, maar om een gelijkwaardig gesprek gaat: wat zijn je drijfveren, wat is je houvast, wat beweegt en bezielt jou? Juist in het bevorderen van dit gesprek zouden we als kerk heel uitgesproken kunnen zijn. In de afgelopen nacht werd Claartje Kruijff gekozen tot de nieuwe Theoloog des Vaderlands. In een interview zegt zij dat zij niet van plan is om stellige uitspraken te doen en harde posities in te nemen. “Dat kan ik niet zo goed. Iederéén is langzamerhand stellig”, zegt ze in Trouw. “Wat maatschappelijke kwesties betreft lijkt alles wel gepolariseerd. Iedereen lijkt wel in het defensief te leven. Ik zie het als mijn taak om te luisteren. Niet direct een standpunt innemen en dat verdedigen. Waarheid zit niet in stellingen. Ik geloof in een heilige ruimte, ook buiten de kerk, een ruimte waar we écht naar elkaar luisteren.” Almatine Leene, ook kandidaat om Theoloog des Vaderlands te worden, sluit hierbij aan: “Ook in Nederland zouden kerken de taak op zich kunnen nemen door te zorgen dat mensen (binnen en buiten de kerken) met elkaar in gesprek gaan en zich met elkaar kunnen verzoenen.” Daar zou voor de kerk een prachtige opdracht kunnen liggen: niet de zoveelste stevige mening toevoegen aan alle geharnaste standpunten die er al zijn, maar het gesprek aangaan en de ontmoeting bevorderen, om zo te zorgen voor verbinding, begrip en verzoening. Ik weet zeker dat we op die manier heel uitnodigend EN uitgesproken zouden kunnen zijn…

Maar het begint met luisteren. Het is wel aardig dat het luisteren ook voorkomt in het verhaal van Paulus. Na het felle debat staat er: “Daarop zwegen alle aanwezigen, en men luisterde naar Paulus en Barnabas, die vertelden welke tekenen en wonderen God (…) had verricht.” Uiteindelijk is dat het waar de gemeente van leeft: niet van het spreken maar van het horen!